

HALİKARNAS BALIKÇISI'NDAN TÜRKÇE SÖZLÜK İÇİN KATKILAR

Nevzat Gözaydın

- Üç tarafı denizlerle kaplı, içeride de yüzlerce irili ufaklı göllere sahip ülkemizde, deniz ve göl insanlarını ele alan yazarlarımızın sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Denizle ilgili yazılarıyla kıyıdaiki hayatı farklı yönleriyle tanıtan, doğayı en ince noktasına kadar işleyen yazarlarımızın başında Halikarnas Balıkçısı (1886-1973) gelir.

Asıl adı Cevat Şakir Kabaağaçlı olan yazarımızın bu şekilde bir ikinci isimle tanınmasının ardında, onun 1924 yılında İstiklal Mahkemesi tarafından üç yıla mahkûm edilmesi, Bodrum'a sürgünü, on sekiz ay sonra affedilmesine rağmen, orada kalmayı yeğleyip hayatının büyük bir bölümünü Ege ve Akdeniz kıyılarında geçirmesi yatmaktadır. Son yıllarını da yerleşip kaldığı İzmir'de geçirmiş ve orada ölmüştür.

Yazı hayatına çeşitli hikâyeleri, romanları ve denemeleriyle renk katan yazarın yirmi beşten fazla kitabı okuyucuya sunulmuştur. En çok bilinen hikâye kitapları arasında *Ege Kıyılarından* (1939), *Merhaba Akdeniz* (1947), *Ege'nin Dibi* (1952), *Yaşasın Deniz* (1954), *Gülen Ada* (1957), *Gençlik Denizlerinde* (1973) kendisinin hayatta iken gördüğü eserlerdir. Kendisini üne kavuşturan en ünlü romanı *Aganta Burina Burinata*'dan (1945) sonra çıkanlar da kitaplığımızda yerlerini almıştır: *Ötelerin Çocuğu* (1956), *Deniz Gurbetçileri* (1969), *Dalgıçlar* (1992) ve *Bulamaç* (1996). Denemeleri arasında da şunları sayabiliriz: *Anadolu Efsaneleri* (1954), *Merhaba Anadolu* (1980), *Düşün Yazıları* (1981), *Altıncı Kıta Akdeniz* (1982), *Sonsuzluk Sensiz Büyür* (1983).

Ötelerin Çocuğu'nun ikinci baskısını sahaflarda bulunca aldım ve dikkatle sözlüğümüz için okuyup fişledim. Her zaman olduğu gibi, yazarın kendi yazımına hiç dokunmadan sözlüğümüzde bulunmayan madde başlarını, iç maddeleri ve bazı ilginç örnek cümleleri de bu yazımda gösteriyorum.

ağzı kara: Sözlüğümüzde var, ama örnek cümle bulunamamış. Ayrı-

ca (ağzı karalık) alınmış yine örneksi: “Bütün aşiretlerinizin karısı, kızı dünya ve ahrette benim kardeşimdir. Bazı ağzı karaların söylediklerine kulak asma-sınlar; isterlerse her zamanki yaylaklarına gelsinler.” (15) krş. **kara ağızlı** (TS, 1314)

akçesi ak olanın, yüzü de pak olur: Bu pek bilinmeyen atasözünü de *TS* içinde bulamıyoruz. Anlamı “yasal olarak para kazananın alını da açıktır, yüzü temizdir” veya “doğru hareket edenin doğruluğu yüzünden anlaşılır” şeklinde yazılabilir: “Ara sıra da hıçkırarak; akçesi ak olanın, yüzü de pâk olur, diyordu; pek anlaşılmayan birkaç şey daha homurdandı.” (36)

alesta ol-: Sözlüğümüz sadece (alesta) madde başını vermiş, ama fiilli biçimini göstermemiş. “Hazır olmak” anlamındadır: “Yavaş yavaş Davut’a döndü, haydi oğlum, kayığa gidip hemen kalkmak üzere alesta olalım!, dedi.” (197)

al takke ver külah: *TS* içinde gösterilen ikinci anlama uygun düşen bir örnek: “Dalgıçlar, paralarıyla har vurup harman savurmayı, bir iki kişiyle al takke ver külah kavga etmeyi canlarına minnet bilirlerdi.” (167) Anlam olarak ayrıca “danışıklı dövüş” denilebilir.

alma kulayı meğır ki kuyruğu kara ola: Bu ilginç yerel atasözü *TS*'de bulunmuyor: “Tahsin usta, bu beygirleri, alma kulayı meğır ki kuyruğu kara ola atalar sözünü tekrarlaya tekrarlaya kula renginde almıştı.” (137) Halk kültüründe at ile ilgili inanışlara ait, anlamı açık olan bir deyiş.

anasının nikâhını iste-: “Bunun için acele etmeye gelmezdi. Yoksa iştahlı bir alıcı olduğunu anlayacak olan Hacı, anasının nikâhını isterdi.” (177) örneğiyle maddeyi tamamlayalım.

angılan-: “Her tarafa bağırdılar. Fakat cevap olarak, ancak diğer kayıklardan angılanan kendi çağırışlarını duydular.” (215) Yöre insanının kullandığı açık olan bu fiilin aslı “yankılanmak”tır. Hem sözlüğümüzde hem de *Halk Ağzından Söz Derleme Sözlüğü* içinde bulunmamaktadır.

arkasından su dök-: Yine halk inanışlarına ait bir uygulama ifadesi... Genellikle yolculuğa çıkacak olan kişinin, seyahatinin kazasız belasız geçmesi için hareket etmeden az önce, sular seller gibi gitsin gelsin, diyerek arkasından herhangi bir kapla su dökülür. Yazarımızın örneği de bunu açıkça gösteriyor: “Remzi kapıdan çıkarken, çabuk dönsün diye eşiğe ve sokağa su dökmüştü. Yoksa o da mı su gibi akıp denizde kaybolacaktı?” (145)

aşar mültezimi: Bu meslek adı sözlüğümüzde bulunmuyor. Ancak (aşar) madde başında verilen anlam doğru olup bu özel vergiyi köylüden tahsil etmeye uğraşan kişiyi yazarımız şöyle örnekliyor: “Şerif’in bakışında, vahşi hayvanlarla, bir de o zamanki aşar mültezimleriyle uzun boylu ölüm dirim savaşında bulunmuş olanlara has bir zekâ parlıyordu.” (76)

avadanlık: Örneği bulunamamış: “Anadolu’da halkın, ilk çağ kadar eski avadanlıkla, canlarını çıkarırcasına çalışarak ekip biçtiklerini biliyordu.” (235)

ayağa kaldır-: “O çılgınlık nedir? Apartman kiracılarını sabahın bu saatinde ayağa kaldırdın. Sende utanmak, arlanmak yok mu?” (189) örneğini ekleyebiliriz.

bakışsız: Sözlüğümüzde sadece olumlu ek alan biçimi gösterilmiş ama bu olumsuz biçim ilave edilmemiş. “Bakışı olmayan, bakış denecek bir işaret görülmeyen” anlamına gelmektedir: “Fersiz gözleri bakışsız denecek kadar bomboştu. Onları sağa sola yıldıırır, yukarıya kaldırır, gökte melekleri görüyormuş gibi gülümserdi.” (106)

başkasının canı can da benimki patlıcan mı?: Halkımızın karşılaştırma yapması sırasında çok kullandığı ve hakkını istediği sırada dile getirdiği bu ibareyi de sözlüğümüzde bulamıyoruz: “O parayla har vurup harman savurdum. Dünya gözlerimde gül pembe oldu. Başkasının canı can da benimki patlıcan mıydı? Gövdeme kan ve can geldi.” (35)

beygirin ölümü arpadan olsun: Sözlüğümüzde (beygir) yerine (at) gösterilmiştir. Anlamı aynıdır: “Sakin ha can boğazdan gelir, beygirin ölümü arpadan olsun, yollu sözlerle tıkıştırma. Sonunda yine sıkıntı çekersin!” (97)

bol laf yalansız, bol para da dolansız olmaz: Yine halkımızın çok bildiği bir atasözü... *TS* içinde bulunmamaktadır: “Sen adamakıllı sarhoş olmuşsun. Çenen boşandı. Bol laf yalansız, bol para da dolansız olmaz, diye araya lafını kattı.” (167)

camadana vur-: Sözlüğümüzdeki iç madde (camadan vurmak) şeklinde gösterilmiş, ancak örnek bulunamamıştır. Yazarımız bunu başlıktaki biçimiyle vermiştir: “Baksana be Şaban Reis; biz neye camadana vuruyoruz? Korkuyor muyuz yoksa?” (175) Bir denizcilik terimi olduğundan *den.* kısaltması eklenmelidir.

bulut bulut: Bu ikileme *TS* içinde yoktur. Anlamı “bulutlar hâlinde olan”dır: “Bulut bulut tozlar kalkıp savruluyor, kum taneleri kıvılcım gibi insanın yüzünü dağlıyor.” (174)

çarpıntısız: Sözlüğümüz bu olumsuz biçime yer vermemiş ama olumlu biçimi var ve örneksiz: “Deniz levha levha, tan aydınını sallıyordu. Çarpıntısız yağlı solungaçlarının üzerinde yunuslar tembel tembel batıp çıkıyorlardı.” (172)

çiyim çiyim: “Tiycan’ın meydan okuyuşunu karşılamak, onu ayaklarının altına alıp çiyim çiyim çiğnemek görevinin kendisine düştüğünü Zehra anladı.” (263) Bu ikileme de sözlüğümüzde bulunmamaktadır. “Çiğnemek” fiiliyle birlikte pekiştirme anlamıyla kullanılmıştır.

darbuka tokatla-: “Darbuka çalmak” anlamında olup sözlüğümüzde yoktur: “Efelerin emri üzerine, o çatlak zurna gibi sesiyle şarkı söyler, darbuka tokatlardı.” (17)

dazıra dazır: “Bu sabah burada iken beni çocuklarla çağırttı. Dazıra dazır eve koştum.” (166) örneğini verdiğimiz madde başı sözlüğümüzde yer almamak-

tadır. Anlamını “hemen, derhâl, acele ile” biçiminde yazabiliriz.

demincek: “Sonra demincek kararın engin, şimdi ta ufuklara dek fosforlu bir ışıkla aydınlanmaya başladı.” (121) örneğiyle maddeyi tamamlayalım.

demiri kaldır-: Yine bir *den.* kısaltmasıyla göstereceğimiz madde içi. Sözlüğümüzde bulunmuyor; anlamını “çıpayı denizden çıkarmak, tekne içine almak” biçiminde verebiliriz: “Süngerciler on beş yirmi kadar gemi ve kayığa binmişlerdi. Kıyıda palamarlar kesilmiş, demirler kaldırılıyordu.” (4)

deniz hamamı: Sözlüğümüzdeki anlama uymayan başka bir örnek: “O gün Büyükkada’ya gittiler, oradaki deniz hamamlarından denize de girdiler.” (183) Buna göre “yüzme amaçlı ayrılmış sahil bölümü” anlamını da eklemek gerekiyor.

denizde malın varsa yok bil, denizci kocan varsa kendini dul bil: Denizcilikle uğraşan kıyı halkı arasında bilinen ve anlamı da çok açık olan bu ibareyi yazarımız şöyle kullanıyor: “Fakat a Muhsine abla, onun bir denizci olduğunu sen pekâlâ bilirsin. Derler a: denizde malın varsa yok bil, denizci kocan varsa kendini dul bil. Bana Allah bir tek kız evlât bağışladı.” (134)

depozito kayığı: Başka bir *den.* kısaltmasıyla göstereceğimiz madde başı... Yazarın kendi açıklaması şöyle: “Dalgıçlar sekiz on tonluk motorlu, yahut motorsuz kayıklarla sünger avlarlar... Bundan dolayı sefere, bunlardan başka geniş güverte ve ambarlı büyük tonajda kayıklar götürülür. Bu kayıklara depozito kayığı denir.” (164)

deve kulağı yap-: Yine bir *den.* kısaltmasıyla sözlüğümüzde yer vereceğimiz madde içi. Yazarımız şöyle bir açıklama yapıyor: “İki direkli kayıklarda, yelkenler dikdörtgen olur da, bir yelkenli sola alınırsa deve kulağı denir; çünkü kayığa arkadan bakılınca, yelkenlerinin üst uçlarının sağlı sollu iki çıkıntısı, iki kulak gibi görünür.” (175) Bu açıklamaya göre “yelkenin birini sola almak” anlamını yazabiliriz.

dilinden çak-: “Ne dediğini anlayan yoktu. Yanına koştum. Dilinden çaktığımı anlayınca adam, çok sevindi. Bir yere gitmek istiyormuş.” (35). “Konuştuğu dili az çok bilmek” anlamındadır.

dumbuço: Yine *den.* kısaltmasıyla gösterilmesi gereken bir madde başı... “Kayığın kış tarafında, kaptana ait kulübemsi yapı” açıklamasını yapan yazarın örnek cümlesi şudur: “Ateşoğlu, Haşmet Bey’in ve onunla beraber gönüllü gelen üç kâtibin oturmaları için, kayığın dumbuçosunun önüne, kilimler ve halılar serdirmişti.” (197) Yine yazar, başka bir yerde ayrı bir açıklama da yapmıştır: “Kayıkların kış tarafında, güvertenin üzerinde küçücük bir odaya, ya da yassı bir kulübeye benzeyen bir yer.” (63)

eğirti: “Doğuştan böyleydi, kaderiydi bu! İnsanın eğirti ve böğürtüsünden, terinden, yapmacığı ve yalanıyla dolanıya kaçmak isterdi.” (214) Sözlüğümüzün almadığı bu madde başının anlamı “haykırı, bağırıtı” şeklinde yazılabilir.

fitil fitil burnundan getir-: Sözlüğümüzde (anasından emdiği süt fitil fitil gelmek) var ama örnek bulunamamış. Yazarın örneğinde ise sadece verdiğimiz biçim görülmektedir: “Müşteriler gidince iki arşın basmayı bir liraya satmamış oluşunu Hacı Bekir Efendi'nin fitil fitil burnundan getirirdi. (87) Anlamı gösterdiğimiz *TS* maddesindekiyle aynıdır.

gönlü çözü- “Yaşını başını bulmuş, işinde gücünde taş kesilmiş koskoca adam! Nasıl oluyordu da, gönlünün çorap gibi çözülüşünün önünde duramıyordu?” (25) Bu madde içeri de sözlüğümüzde bulamıyoruz. Anlamı “katı yüreği yumuşamak, daha hassas bir duruma gelmek” olarak verilebilir.

hayra alamet olma-: Sözlüğümüzde bu iç madde bulunmuyor: “Kapkara gönlünün, kendisinden korkmamış olan ilk insan oğluna şu mavileşen gökler gibi gönlünün açılışı her halde hayra alamet değildi.” (24) Anlam olarak “pek uygun bir şeye rastlamamak” yazılabilir. Burada geçen “gönlü açılmak” da sözlüğümüzde yer almıyor, eklenmeli.

helvayı fırına ver-: *TS* içinde sadece (mercimeği fırına vermek) var ama örneği bulunamamış. Aynı anlama gelen yazarın örneği de şudur: “Babam beni ona vermiyorsa, ben ona kaçırım. Biz helvayı fırına verdikten sonra babam bizi evlendirmeye razı olmaz da ne eder?” (135)

heyamola de-: “Heyamolalar gitgide daha yaklaşıyordu. .... Bu hür insanların heyamola deyişlerinde, bir dinamit patlayışının sarsıcılığı vardı.” (173) Yine *den*. kısaltmasıyla gösterilecek madde içi. “Hep birlikte heyamola diye bağır-mak” anlamındadır.

hiç ol-: “Çocukluğundan beri yaşamış olduğu hayatın bütün değeri gözlerinde birdenbire hiç oluyordu.” (12) Anlamı “heba olmak, boşa geçmiş olmak”tır. *TS*'de yoktur.

ışık yap-: “Aydınlatmak” anlamında olup sözlüğümüzde bulunmamaktadır: “Ahırın içinde yapayalnız oturan genç bir kadın, ocağa birbiri ardınca dallar atarak, ısınmaya, hem de ışık yapmaya çalışıyordu.” (5)

iki biri olma-: Sözlüğümüzde bulunmayan bu ifadeyi yazarımız üç ayrı yerde kullanmış. “Başka ihtimali yok, başkası akla asla gelmez” anlamında kullanılmıştır: “Kendisi sağken parayı gördü müydü - iki biri yok - davranırdı.” (6) veya “Yaşa be Cafer Efendi, hiç iki biri yok, parmakla gösterilecek bir komik olacaksın, dedi.” (93)

kadıya turfanda hıyar yetiştir-: “Hanife, Kerimoğlu'nun Orak burnuna yanaşmış olduğunu duyunca, kadıya turfanda hıyar yetiştirircesine koşarak, olup biteni Hacı Resul'e harıl harıl anlattı.” (17) Pek az bilinen bu ibareyi sözlüğümüzde bulamıyoruz. “Başka iş yokmuşçasına, alalecele bildirmek, haberi tez elden ulaştırmak” anlamlarına gelir.

kara kitabın çalımına getir-: “Bir tarlaya göz koydu muydu, ... tarlayı kara kitabın çalımına getirir, pazarlık sırasında yalvarıp gülümser.” (18) Sözlüğü-

müzde (kara kaplı kitap) maddesindeki birinci anlamla aynı anlama gelen bu deyim *TS*'de yoktur.

kaşık düşmanı: Örnek cümle bulunamamış: “Doğruca bizim evdeki kaşık düşmanına gideriz. Kadınlar Tahsin Ağa’dan kız istemeyi bilirler. Kaşık düşmanı, Tahsin Ağa’dan kızı istesin, dedi.” (133)

kendini taştan taşa çal-: “Kendini dağlara, taşlara, keçilere verdi, kendini taştan taşa çaldı. Yeter ki kendisi, kendi gözünde, bir işe yaramış olsun!” (226). “Ne yaptığını bilmeyecek kadar kendini oradan buraya atmak” anlamını verebiliriz. Sözlüğümüzde yoktur.

kıldan nem kap-: Daha çok bilinen hâliyle (buluttan nem kapmak) deyiminin başka bir varyantı olup aynı anlamdadır: “Kıldan nem kapanlar, Karakız’la Kaymakamın dağ başındaki kavgalarını hiç duymaz olurlar mı?” (279)

kıpraş-: Sözlüğümüzde yer almıyor. “Kıpırdamak” anlamındadır: “Rüzgâr kıpraşan santal yapraklarından güneşin bakla bakla yeşil, mavi, altın ışıklarını konfetiler gibi üzerine dökerdi.” (81) Buradaki (santal) sözü, sözlüğümüzdeki (sandal bitkisi) ile aynıdır.

kıyas: *TS* içinde gösterilen ikinci anlama uygun düşen bir örnek: “Bunlar deliliklerinde, başkalarının akıllılıklarına kıyas daha akıllı davranırlardı.” (215)

kıyılaya kıyılaya: Bu ikileme sözlüğümüzde yoktur: “Baş döndürücü uçurumları kıyılaya kıyılaya aşağıdaki Yalıkavak köyünün portakallıklarına, mandalina bahçelerine dalyordu.” (136) Anlam olarak “kıyıdan kıyıdan giderek” yazılabilir.

kız kızan: Örnek cümlesi bulunamamış: “Kız, kızan keçi kılı torbalarını kalçalarının üzerine yassıtarak gelirler, eski tahta kaşıklarla torbalarını tuzla doldururdu.”(9)

kinli kinli: “Kin duyarak” anlamındaki bu ikileme sözlüğümüzde bulunmuyor: “Malum ya, kimi insanlar kimi şeyler için, ta içlerinden çıktıkları hasreti elalemnden gizlemek için fısıldamalarla kötülerler.” (115)

kof kof: “Etrafındaki insan yüzlerine bakınca, yüzünün etleri taş kesilir, yine soğuk kahkahası kof kof takırdardı.” (24) Bu ikileme de sözlüğümüzde yer almıyor. Anlamı “boş bir şekilde, değersiz” şeklinde yazılabilir.

koltuk: Sözlüğümüzdeki anlamlardan başka bir anlamı yazarımız kendi örnek cümlesiyle birlikte şöyle açıklıyor: “Burada karalar denize upuzun bir kol sallar, engin bir dolanışla, mavilerden koparabildiklerini koyunlarına basarlardı. Koyunlarına bastıklarına koltuk derler.” (10) Bu sözü *den.* kısaltmasıyla belirtilebilir.

mahcup mahcup: “Kız utancından kızarıp bozarak, mahcup mahcup ilerlemiş, küfesini tartı âletinin üzerine koymuştu.” (42) Sözlüğümüzde bulunmayan bu maddenin anlamı “utanarak, mahcup bir şekilde” yazılabilir.

makaraları sal-: “Çok gülmek, kahkahalar atmak” anlamlarında olup sözlüğümüzde iç madde olarak yoktur: “Dükkânlarının kapılarına üşüşen dükkâncılar, müşteriler, gelip geçenler makaraları salıverirdi.” (107)

mal maşat: Sözlüğümüzde yer almıyor bu ikileme... “Mal mülk” anlamını taşır: “Halimiz fenaydı. Tarla yabanlaştı. Elimizde de mal maşat kalmadı, diye dert yanmıştı.” (123)

mıhsıçtı: “Oyuncağıyla oynayıp eğlenen bir çocuk masumluğuyla gözüne kestirdiği mıhsıçtı varlıklıyı soyup soğana çevirir.” (7) örneği ile maddeyi tamamlayalım.

mut ol-: “Sözünden dönerse, artık ona kim bel bağlar? Bundan sonra on para vermezler. Aylığına mut olmak zorunda kalır.” (172) *TS* içinde bulunmayan bu ibarenin anlamı “iktifa etmek, yeterli bulmak” olarak yazılabilir.

nefais: “Bakkalında, çakkalında ne kadar nefais varsa, hepsini yemek masasında sergi ederlerdi.” (193) “Nefis şeyler” anlamındaki bu Arapça söz *TS* içinde yoktur.

nefsine ağır gel-: “Kendine yük saymak, zoruna gitmek” anlamlarında olup sözlüğümüzde yer almamaktadır: “Hem balığı tutmayı, hem yemek pişirmeyi tek başına beceremiyordu. Çocukları dağıtmak da nefsine ağır geliyordu.” (62)

oldu olacak kırıldı nacak: Örnek bulunamamış: “Karisına gülüyor, oldu olacak kırıldı nacak. Bu çocukları bizimkilerin yerine tut.” (60) örneği yeterli olacaktır.

orsaya çık-: “Tekneyi rüzgar alan tarafa döndürmek” anlamına gelmekte olup sözlüğümüze iç madde olarak alınmalıdır: “Oncağızları rahatsız etmemek için rotasını değiştirmek, pupa giderken orsaya çıkmak zorunda kalıyordu.” (9)

ölüm dirim savaşı: “Hayatta kalma mücadelesi” anlamını verebileceğimiz bu ibare sözlüğümüzde yoktur. Örnek için bk. **aşar mültezimi**.

pangaçça: “Rasgele cebine daldırıldığı eli, bir bademe değdi. Onu kayığın pangaççasına koyup bir yumrukta kırdı.” (8) Bir *den*. kısaltmasıyla gösterebileceğimiz bu sözün anlamı “küçük masa”dır.

paranın yüzü tatlıdır: “Ulahı dayanamadı. Yüzü ..... sulu bir sırtışa yayıldı. Ah, paranın yüzü tatlıdır. Bilirim, dedi.” (35) Sözlüğümüzde (paranın yüzü sıcaktır) iç maddesi var, bu ibareyi de bir varyant olarak alıp atif yapılmalıdır.

parasız pulsuz: Sözlüğümüzdeki birinci anlam için bir örnek: “Ne var ki, Cemal’in parasız pulsuz arkadaşları, onları orada oturmuş gördükçe pek mutlu sanıyorlardı.” (32)

parayı verenin düdüğü öter: “Parayı verenin düdüğü öter. Vallahi de yalan, billahi de yalan; parayı çalanın asıl düdüğü öter.” (36) Çok bilinen şekliyle, “parayı veren düdüğü çalar” ile aynı anlamda olup bir gönderme ile belirtilebilir.

sermayeyi kediye yüklet-: Örnek cümle bulunamamış: “Selim Dede dostluğu-

nu da ticareti de kantarla yapa yapa, sıfırı tüketip sermayeyi kediye yükletti.” (61)

şimdiyse: Sözlüğümüz almamış: “Evelce parasızdım. Değil yalnız arkamdan, önümden de, dalavereci, hırsız, diye tükürüyorlardı. Şimdiyse yüzüme karşı, hiç kimse toz kondurmuyor, maşallah.” (34) Anlamı “bugün ise” yazılabilir.

tapıcı: “Yosma, karşısında dilsiz gibi duran tapıcısının bakışından hoşlanıyordu; aynı zamanda, ona acıyordu da.” (182) Sözlüğümüzde bulunmayan bu sözün anlamı “tapan kişi”dir.

taze taze: “Hemen, şimdi” anlamındadır: “Karşınızda yorgun argın bir insan değil, hemen o dakika taze taze hamamdan çıkmış bir yaratığı seyretmekte olduğunuzu sanırdınız.” (17)

ticaret miskalle, dostluk kantarla: “Ne var ki, ticaret miskalle, dostluk kantarla deyip de ticareti kantarla, dostluğu da miskalli satan bir dünyada, ... elleri böğründe olarak, param yok, çocuk da hasta...” (61) Sözlüğümüzde bulunmayan bu atasözünün anlamı bir gerçeği açıkça göstermektedir.

tizlere çık-: “Yavaş yavaş davudilerden başlamış, sonra basamak basamak baş döndürücü tizlere çıkarak, adeta çıldırtıcı bir çılgılık halini almış.” (63) “Tiz seslere kadar yükselmek” anlamına gelmektedir.

torbada keklük say-: “Gene de Hacı Resul, Kerimoğlu’nu torbada keklük saymıyordu. Tertibatı son derece dikkatle almak gerekiyordu.” (24) Sözlüğümüz çok bilinen (çantada keklük) maddesini göstermiş ama örneksiz geçilmiş. Ayrıca fiilli biçimi de yok. Aynı anlama geldiğinden gönderme ile belirtilmelidir.

üzümünü ye de bağını sorma: “Dil uzatan bir züğürt çıkarsa biraz önce onun kahvesini içenlerden biri mutlaka, adam sen de! Üzümünü ye de bağını sorma! diye sözü kapatıyordu.” (104) örneğiyle maddeyi tamamlayalım.

yavaştan yavaştan: “O izlenimler, derin denizlere atılmış bir cisim gibi, sessiz sessiz, yavaştan yavaştan gönlün derinliğine çöker.” (181) Bu ikileme sözlüğümüzde bulunmamaktadır. Anlamı “yavaş yavaş, sakın sakın” olarak yazılabilir.

yedi tarakta bezi ol-: “Danacıların Hanife yedi tarakta bezi olan bir kadındı. Mevlut okurdu. .... O çatlak zurna sesiyle şarkı söylerdi.” (17) Yazarın bu şekilde kullandığı deyim sözlüğümüzde (kırk) sayısı ile verilmiş. Ancak anlamı normal olarak verilip mecazi anlam gösterilmemiş. Dolayısıyla anlamın yanına ikinci bir anlam olarak “her türlü işi yapmak, her konuda kendini göstermek” yazılabilir.

yellendire yellendire: Bu ikileme *TS*’de yoktur: “Yine bir sürü kadın, şalvarlarını yellendire yellendire uzaktan kuş cıvıltısı gibi gelen çılgınlarla dağlara seğirtiyordu.” (9). “Rüzgâr gibi estirerek, rüzgarda sallandırarak” anlamındadır.

yelpirdete yelpirdete: Yukarıdaki ikilemeyle aynı anlama gelen bu ikileme de sözlüğümüzde yoktur: “Denizden bir yelkenlinin yanaşmakta olduğunu görünce, şalvarlarını yelpirdete yelpirdete çil yavruları gibi dağılıyorlardı.” (9)

---

yeygisizlik: Sözlüğümüzde sadece (yeygi) maddesi var: “Karakız, yeygisizlikten avludaki incir ağacının kabuklarını kemiren eşeğe dağdan birkaç delice zeytin dalı kesmeye niyetlendi.” (227) Anlam olarak “yiyeyeği bulunmayan” yazılabilir.

yuvgu taşı: Yazarımız verdiği örnek cümle içinde kendi açıklamasını da yapıyor: “Doğurucu, çocuğunu kendi gövdesine bağlayan göbek bağı -kaba tuzu yerde oğmak için kullandığı- yuvgu taşıyla döverek kopardı.” (6) Sözlüğümüzde yer almamaktadır.

zehir zemberek kesil-: Fiille olan biçimi sözlüğümüzde yoktur: “On yıl kadar önce, Hacı Resul’le Kerimoğlu arasında gün geçtikçe zehir zemberek kesilen bir hınç gelişmişti.” (18)

zehir zıkkım kesil-: Yukarıdakiyle aynı anlamdadır: “Göğsünde beklemekte olan insan sevgisinin sütü artık zehir zıkkım kesilmişti. Ana olamayış kendisine bir işkence olmuştu.” (74) Bu deyim sözlüğümüzde bulunmamaktadır.

Taranan Eser

Halikarnas Balıkcısı, *Ötelerin Çocuğu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, 286 s.